

A mari U. *melna* K. *mele-nä* szó etimológiájához

BERECZKI GÁBOR (NyK. LXV, 175—6) tisztázta a mari U. *melna*, KH. *mele-nä* szó eredetét. Megállapítja, hogy a szó származásának orosz voltára helyesen utalt már RAMSTEDT (SUSToim. XVII, 78), azonban a mari alak hangtanilag nem magyarázható az orosz *блин* szóból, hanem csak annak *млии* változatából, amely SZREZNYEVSKIJ szótárának a tanúsága szerint már a XV. századból igazolt, tehát olyan korszakból, amikor az oroszok és a marik szoros területi és politikai kapcsolatba kerültek egymással, sőt a hegyi marik már katonai szövetségre is léptek az oroszokkal.

BERECZKI GÁBOR helyesen fejt ki az orosz *млии* > mari K. *mele-nä*, U. *melna*: átvételével kapcsolatban a mari nyelvi *i* > *e* változást és magyarázza a szóvégi *-a* keletkezését.

Ezen tények világában kiderül, hogy a finn *mämmi* 'rozsmalátából készült húsvéti kalácsféleség', lapp N. *meæmmä*, észt *mämm*, *memm* (SETÄLÄ FUF. XIII, 312—4) nem függhet össze az udmurt *mäl'im*, *bäl'im* 'Fladen' szóval, miként ezt TOIVONEN vélte (FUF. XVI, 216). BERECZKI kimutatja, hogy a *b*- kezdetű udmurt alak csuvas, az *m*- kezdetű viszont orosz eredetű (176). BERECZKI etimológiájának helyességét bizonyítja, hogy vele azonos eredményre jutott már MARTTI RÄSÄNEN is (SUSToim. LXVII, 362—3); illetve BERECZKI, noha nem ismerte RÄSÄNEN cikkét, ugyanúgy oldotta meg a mari szó eredetétését.

RÄSÄNEN abból a művelődési tényből indul el bizonyításában, hogy ez a 'lepény' mind a mariknál, mind az udmurtoknál leginkább a görögkeleti húsvéti szertartásoknál használatos (362), és az orosz szótárak a *блин* szóval fordítják (363). Magától értetődő, hogy evvel az orosz szóval kell kapcsolatba hozni a mari szót, csakhogy avval az alakkal, amelynek eredeti szókezdő hangja *m* volt: tehát *млии*. Megfelelői megvannak más szláv nyelvekben is: pl. ukrán *млынъци*, bolgár *млинь*, szlovén *młinc* stb. Az óegyházi nyelvben is van már *блинь* alakja a *млинь* mellett. Az *m*-es orosz alak az eredeti, mivel a szó a *молоть* 'örölni', *мелю* 'örölök' igével függ össze.

Az orosz szó tehát elkerült keleten az udmurt és a mari nyelvekbe, eljutott a komiba (*blin*), a tatárba (*bəln*), a csuvasba (*nělem*, ASMARIN-nál, idézi BERECZKI), de vándorolt a nyugati végeken is. A *блин* alakból valók: litván *blýnas*, lett *blinis*, német *Plinze*, *Plinse* (I. A. Г. Преображенский, Этимологический словарь русского языка 30 és MAX VASMER, Russisches etymologisches Wörterbuch 93). Tehát egy eléggé elterjedt vándorszóra bukkanunk az orosz *блин* ~ *млии* elterjedésének a vizsgálatakor.

Az orosz *блин* szó főleg többes számú alakban használatos, többes számú alakjai pedig véghangsúlyosak, például: *печь блины* 'lepényt sütni';

ешь блины! 'égy lepényt!'. A marik tehát túlnyomórészt a többes számú alakot hallották az orosz beszélőktől. Lehetséges, hogy ezt az alakot vették át, mint pl. *toma* 'ház'. A mari nyelvben kétszótagú szavakban a végső *ə* hang nem lehet hangsúlyos. Ezért, noha fonetikailag ez állana legközelebb az orosz hanghoz, hanghelyettesítés léphetett fel, ha a mari *melna* alak valóban a többes számú orosz *блины* ~ *млины* alakból származtatandó. Már az 1775. évi anonim cseremiszi nyelvtanban is *млена* alakot találunk. Ez a körülmény — a hanghelyettesítés — is belejátszhatott az esetleges **mlen* ~ **meln* alakokban a szóeleji, illetve a szóvégi mássalhangzó-csoportnak a feloldásához. Ennek a csoportnak a mari nyelv struktúrájának megfelelően kellett feloldódnia. A mássalhangzó-csoport megszűntével a *melna* szó beilleszkedett az ilyen mari szavak közé: *Ила* 'Vjatka városának a neve', *копна* 'boglya', *окна* 'ablak', *сосна* 'disznó', *казна* 'gazdagság', *арна* 'Woche', *парна* 'ujj' stb.

Az udmurt nyelvben viszont az orosz szó a szókezdő mássalhangzó-csoport feloldása útján illeszkedett bele a nyelv fonetikai struktúrájába.

ERDŐDI JÓZSEF